

Lutovský, Michal; Michálek, Jan

Archeologie násilného zániku: pád Hradce u Němčic

In: *Konference Pohansko 1999 : 40 let od zahájení výzkumu slovanského hradiska Břeclav-Pohansko : Břeclav-Pohansko 3.-4.VI.1999.* Měřínský, Zdeněk (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, pp. 133-142

ISBN 80-210-2547-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133136>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II. LOKALITY A SLOVANSKÁ HMOTNÁ KULTURA ČECH, MORAVY A SLOVENSKA

MICHAL LUTOVSKÝ – JAN MICHÁLEK

ARCHEOLOGIE NÁSILNÉHO ZÁNÍKU: PÁD HRADCE U NĚMĚTIC

Na rozdíl od výkladu politických dějin opírajících se o epické prameny, z nichž často třeskot zbraní a nářek raněných zaznívá téměř hmatatelně, archeologický výklad bytí historických souvislostí plyne většinou v duchu poklidném. Tragédie, spojené s dobýváním, které bezesporu postihly řadu pravěkých i raně středověkých hradišť, nejsou obvykle na základě archeologií zjišťovaných skutečností jednoznačně interpretovatelné. Důvodů je více (podrobněji VENCL 1984, 131), ať již je to většinou malý rozsah prozkoumané plochy vzhledem k celkové rozloze opevněných objektů, ať je to kontinuita v osídlení, kdy po určitých úpravách život v objektu pokračoval (i když třeba v omezené míře), ať již jsou to akce následující po dobytí (loupení, odstranění zbraní a řady dalších předmětů jako kořisti dobyvatelů atd.). Podobně řídké je dochování těl pobitých obránců, která – pokud byla bez pohřbení ponechána na místě – záhy roztahala divoká zvířata; „in situ“ tak lidské pozůstatky zůstaly zachovány jen výjimečně, kupříkladu pokud těla překryla destruovaná hradba.

Jako ostatně ve všech archeologických souvislostech existují i v tomto ohledu výjimky. Jedné z nich je věnován i následující příspěvek. Raně středověké opevněné sídlo v poloze Hradec na katastrálním území Němčice nedaleko jihočeských Strakonice je lokalitou, kde archeolog může ono dobývání a vypalování raně středověkého hradu skutečně vnímat i na základě svých vlastních pramenů. Dějiny 9. století, věku vzestupů i pádů, jakoby se tu prolnuly s archeologickým obrazem.

Hradec u Němčic představuje jednu z pevností regionu středního Pootaví; jedná se o objekt, který snad existoval současně spolu s dalšími třemi, možná čtyřmi raně středověkými hradišti této oblasti – Kněží Horou u Katovic (DUBSKÝ 1949, 586–597; BENEŠ 1970), Hradcem u Řepice (DUBSKÝ 1949, 598–612), Hradištěm u Libětic (DUBSKÝ 1949, 567–582; PROFANTOVÁ 1997), a možná i nějakým způsobem využitým pravěkým opevněním na vrchu Hrad u Skočic (DUBSKÝ 1949, 197–201, 617–618). Až na poněkud vysu-

nutý posledně zmiňovaný objekt obklopují libětické, řepické a katovické hradiště strakonickou pánev a spolu s Němčicemi vytvářejí jedno z důležitých etatizačních jader raně středověkých Čech 9. století (stručně LUTOVSKÝ – MICHÁLEK 1998). Spolu s libětickým hradištěm střežil pak Hradec u Němčic jižní vstupy do centra regionu.

Opevněný areál je situován na ostrožně zvané Hradec nad soutokem potoka Peklova a řeky Volyňky. Ostrožna sama vystupuje 10 až 25 m nad řeku, respektive její údolní nivu, a je chráněna na východní a jižní straně poměrně strmými srázy s nejvyšším vrcholem (kóta 452 m n.m.) ve své jihovýchodní části. Od nejvyššího vrcholu se povrch hradiště sedlovitě svažuje k severu do údolí potoka a k západu, odkud poté opět povlně stoupá. Areál tedy poskytuje velmi výraznou, exponovanou a zároveň i dobře chráněnou polohu (obr. 1).

Menší archeologické výzkumy se na lokalitě prováděly už od sklonku 19. století, rozsáhlejší výzkum Muzea středního Pootaví ve Strakoniciích tam proběhl v letech 1982–1983 a 1988–1989 pod vedením Jana Michálka (předběžně MICHÁLEK 1993). Při uvedené akci bylo otevřeno celkem 69 sond o celkové výměře 1 100 m² (cca 1/9 celkové plochy; systém sond – viz obr. 2).

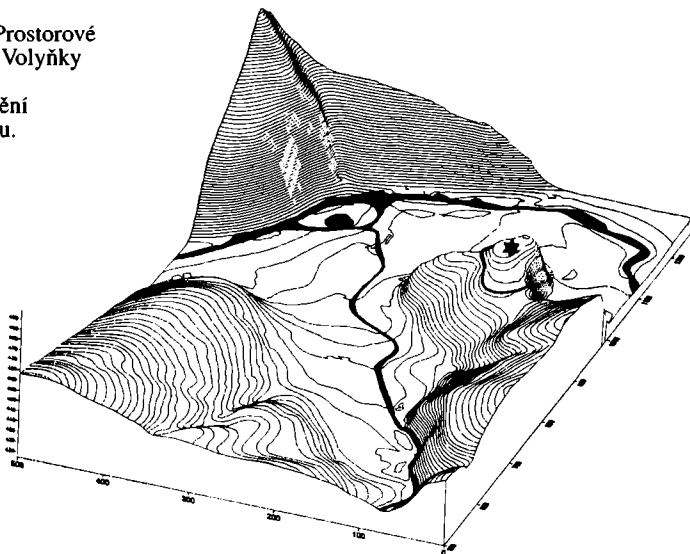
Poloha byla osídlena a opevněna v téměř stejném rozsahu ve dvou dějinných obdobích - v době halštatské (HD) a v raném středověku, podle dosavadního vyhodnocení nálezů nejspíše v průběhu celého 9. století. Slovánská hradba vymežující areál sídla z přístupnějších stran přesně kopíruje halštatské opevnění. Po více než tisíci letech nelze sice počítat s existencí terénních reliktních palisády, základní tvar celého objektu ovšem mohl být dán alespoň mírně znatelnou depresí nad zaplněným příkopem, jehož využití v raném středověku není pravděpodobné. Jen okrajově lze podotknout, že tato přímá prostorová návaznost chronologicky tolik vzdálených kultur není ojedinělým jevem; celá situace může ukazovat na to, že raně středověká společnost v 9. století v Čechách dospěla do stejného stupně společenského vývoje a organizace jako společnost v pozdní době halštatské.

Pravěká fáze osídlení Hradce je v archeologické literatuře obvykle označována jako „dvorec“ (např. MICHÁLEK 1994), pro fázi raně středověkou se setkáváme výlučně s termínem „hradiště“ Přesto je na tomto místě třeba upozornit, že terminologická otázka je v případě slovanské pevnosti u Němčic otevřená. Objekt byl sice opevněn dnes již z větší části snesenou dřevohlinitou hradbou s blížie nedefinovatelnými kamennými prvky, což však samo o sobě nemusí vylučovat použití termínu „dvorec“ i pro raně středověkou etapu existence Hradce.

Raně středověké sídlo o rozloze necelé jednoho hektaru bylo z přístupných stran (tj. od severu a západu) chráněno hradbou s přesněji nedefinovatelnou dřevohlinitou konstrukcí doplněnou pravděpodobně kamennou plentou, případně jinými kamennými úpravami. Okraje strmějších svahů byly opevněny méně důkladněji, hrana příkrého východního svahu výraznější opevnění postrádala. Vzhledem k intenzivnímu obdělávání celé plochy se z fortifikačních prvků intaktně zachovaly většinou pouze zahloubené části. Celkový rozsah fortifikace byl identifikován na základě terénního výzkumu, leteckého snímkování a v kompletnosti pak díky geofyzikálnímu měření.

Vnitřní členění raně středověkého opevněného areálu zajišťoval příkop (šířka až 8 m, max. hloubka 1,3 m), kterým byla celá pevnost rozdělena na dvě části; především z nedostatku jiných termínů je označujeme jako akropoli a předhradí. Na tzv. předhradí se patrně nalézal jediný raně středověký obytný (?) objekt zjištěný výzkumem B. Dubského (DUBSKÝ 1949, 582–586); je situován do jihozápadního nároží, tj. do míst, kde lze předpokládat vstup do opevněného areálu. Výrazné stopy osídlení zaznamenaly dosavadní výzkumy na ploše akropole. Centrální část zaujímal větší „halový“ objekt zjištěný B. Dubským. O existenci dalšího většího objektu kulové konstrukce lze uvažovat i na základě výzkumů J. Michálka. Terén poničený orbou a staršími výkopy nedovoluje ovšem v některých směrech

Obr. 1. Hradec u Němčtic. Prostorové ztvárnění polohy na soutoku Volyňky a Peklova, se schematickým znázorněním vnějšího opevnění Hradce (*). Pohled od západu.

zcela jasné interpretace; nalezená sestava kulových jam může představovat jak pozůstatek halové stavby, tak základ palisády lemující ze strany akropole dělicí příkop. Ostatní obytné a hospodářské objekty byly zjištěny podél hradby (rozložení objektů je schematicky znázorněno na obr. 2) při severovýchodním obvodu akropole. Výjimku tvořil objekt v jihozápadním nároží, tedy opět v místech možného vstupu.

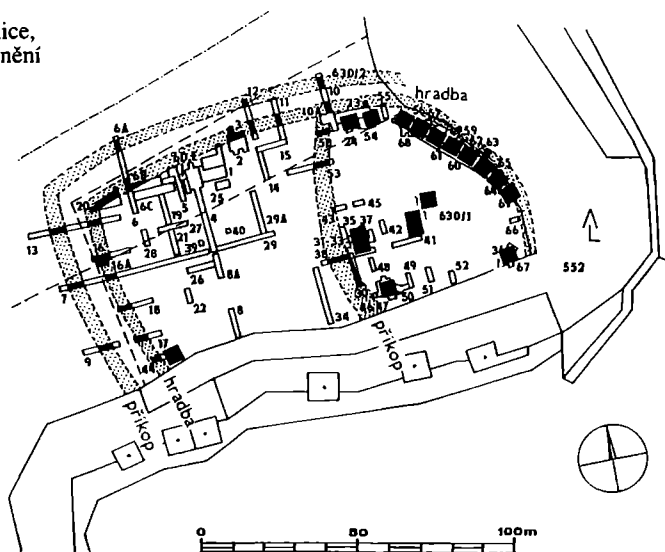
Někdy na sklonku 9. či na počátku 10. století postihla Hradec zdrcující katastrofa, jejímž důsledkem byl definitivní zánik objektu. Přesnější datace jen na základě keramiky je samozřejmě přijatelná pouze s výhradami, jiné chronologické vodítko postrádáme. Stříbrnou tauzií zdobená železná průvlečka objevená B. Dubským v rozlehlé stavbě na akropoli (k předmětu podrobněji PROFANTOVÁ 1991) zánikový horizont nedatuje, spíše se řadí k nálezům opaskových okras vyskytujících se v sídlištních archeologických souvislostech i výrazně mimo časový kontext svého vzniku.

Je zcela nepochybné, že sídlo podleho silnému, zničujícímu požáru – především zaniklo dřevohlinité opevnění roštové konstrukce a patrně i nějaká blíže nespecifikovatelná dřevěná úprava dělicího příkopu. Sondy zkoumající opevnění zjistily ve většině případů popelovité vrstvy, do ruda propálenou hlínu, přepálené kameny a již jen místy znatelné stopy po nejspodnější vrstvě zuhelnatělých trámů. Dělicí příkop byl vyplněn fialově červenou propálenou zemínou. Stopy požáru byly zřetelné i v jednotlivých obytných a hospodářských objektech, kde byly místy nalezeny i spálené zásoby zrní.

Kumulace kování dřevěných věder při hradbě (obr. 3) může svědčit i o marné snaze obyvatel hradu požár hasit. K této činnosti však patrně neměli mnoho času, příčiny požáru totiž nejspíše neležely ve sféře nešťastných náhod; objekt byl zapálen v rámci poměrně masivního útoku, nejspíše pomocí zápalných šípů. Tím se dostáváme k druhu nálezů, které jsou po keramice nejčastěji zastoupeným artefaktem na Hradci u Němčtic. Všechny běžné předměty každodenního života nalezené při dosavadních výzkumech (vědra, nože, šídla atd.) předčily co do počtu hroty šípů.

Do dnešní doby se dochovaly 82 hroty šípů, dalších 9 až 10 hrotů ze starších výkopů je dnes již ztraceno. Celkově lze tedy počítat s 91 až 92 hroty šípů nalezených na Hradci (v této souvislosti je třeba znovu připomenout, že rozloha opevněného areálu činí necelý hektar);

Obr. 2. Němětice, okr. Strakonice, poloha „Hradec“ – rozsah opevnění (tečkovaně), sondy z let 1982–1983 a 1988–1989. Černé čtverce a obdélníky schematicky znázorňují obytné a hospodářské objekty zjištěné dosavadními výzkumy.

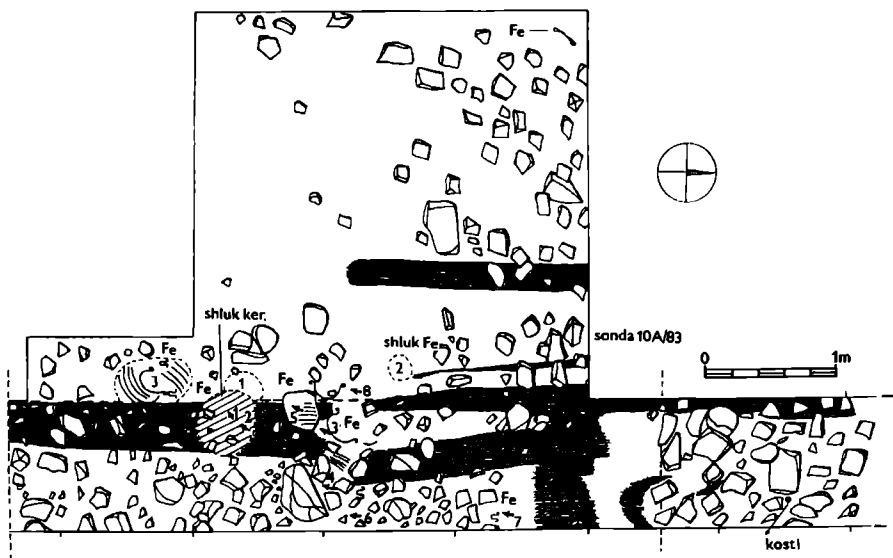
nelze přitom samozřejmě vyloučit, že některé drobné, blíže neidentifikovatelné železné zlomky mohou pocházet ještě z dalších hrotů.

Šípy hrály bezesporu významnou, ne-li rozhodující úlohu při zániku Hradce. Jejich množství zdaleka převyšuje počty nálezů tohoto druhu nejen na českých raně středověkých hradištích (sopis střeoevropských a severských lokalit s nálezy šípů – viz KEMPKE 1991, 78–96). Pokud je nám známo, z širšího střeoevropského prostoru pochází větší publikovaný soubor snad pouze ze slovanského hradiště Starigard-Oldenburg při baltském pobřeží východního Holštýnska (KEMPKE 1991, 23–36). Tamějších 123 hrotů a jejich zlomků (vyjma střel do kuše) se ovšem na lokalitě nashromáždilo v poměrně širokém časovém úseku několik staletí; obdobná situace je patrně i u souhrnně nepublikovaného souboru hrotů z mikulčického hradiště. Oproti tomu lze v Něměticích předpokládat nahromadění většiny šípů v relativně omezeném časovém horizontu jednoho dobývání.

Podle způsobu nasazování hrotů na ratiště můžeme nalezené hroty šípů rozdělit na dva základní typy, tj. na šípky s tulejkou a šípky s řapem. Šípky s tulejkou (obr. 5) tvoří zhruba 75 % nálezů, drtivou většinou náleží k typu šipek s křídélky. Hroty s řapem (obr. 4) představují menší část nálezů, přesto jejich podíl není rozhodně zanedbatelný; jedná se přibližně o čtvrtinu z nalezených exemplářů. Až na dva exempláře lze hroty označit za rombické, ojedinělým nálezem je pak rozeklaný hrot s plastickým oddělením řapu.

Poměrně značná variabilita v rámci jednotlivých typů je dána patrně nepřilíživou výrobou předmětů do značné míry jednorázových, stejně tak ale i původem šípů z různých kovářských dílen. Často se může jednat rovněž o kořist z jiných vojenských střetnutí atd. Různé šípky mohly mít ostatně i různý účel. S jistými výhradami lze předpokládat, že šípky s těžšími hroty, tj. s tulejkou a křídélky, se vzhledem ke své váze pohybovaly po vystřelení spíše po obloukové dráze, vhodné byly tudíž při střelbě na hromadné, velké cíle (větší skupina bojovníků, rozsáhlejší objekty za hradbou), ploché a lehčí hroty s řapem dovolovaly pak přesnější střelbu na cíl – ať již jím byl člověk či lovené zvíře.

Část hrotů s křídélky patrně přelétla hradbu Hradce; mohlo se jednat o počáteční fázi útoku, některé z šípů mohly nést i zapálená vlákna a zapříčinit tak požár usnadňující dobývání.

Obr. 3. Němětice, okr. Strakonice, poloha „Hradec“ – část půdorysu sondy 10 a 10A/83 s torzem dřevěné a kamenné konstrukce hrabdy. Fe – železné předměty (v tomto případě jde výlučně o hroty šípů a kování věder).

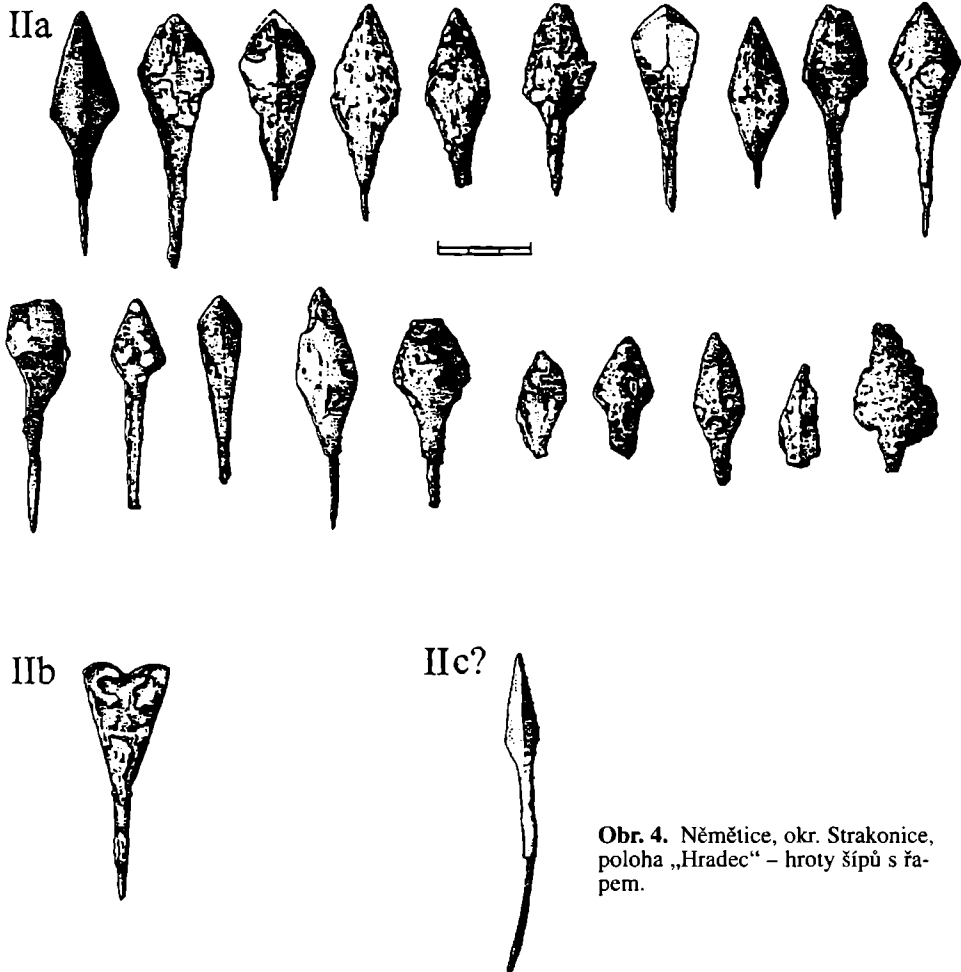
Další hroty šípů pak svědčí o bojích i uvnitř dobývané plochy, samozřejmě především v místech koncentrace osídlení; většina šípů (a téměř všechny hroty s řapem) byla nalezena právě v obytných a hospodářských objektech při obvodu akropole.

Přes jisté subjektivní okolnosti je zřetelná výrazná koncentrace šípů při okrajích hradiště (obr. 6), především v hradbě a obytných stavbách v severní a severovýchodní části akropole, v menší míře též v destrukci hrabdy poblíž severozápadního nároží. Hroty šípů byly konečně nalezeny i v objektech, k nimž lze hypoteticky klást vstupy do obou částí pevnosti (obr. 6 představuje zjištění z výzkumu 80. let 20. století, není na něm proto znázorněn objekt objevený B. Dubským na předhradí – k tomu cf. obr. 2). Soustředění útoku na tato místa může hypoteticky vypovídat o jejich důležitosti v rámci hradiště; mohlo se jednat o bránu (jihozápadní nároží obou částí) a objekty u ní, úsek hrabdy obrácený proti místu nejsnazšího přístupu k celé pevnosti (severozápadní nároží předhradí), sídlo (objekty u severovýchodního obvodu akropole). Jen pro doplnění lze uvést, že několik hrotů šípů pochází i z prostoru „halové“ stavby zjištěné B. Dubským v centrální části akropole.

V otázce rozmístění šípů je sice zajímavé, že hroty byly obvykle nalézány špicí směřující dovnitř opevněné plochy, daná zjištění však nelze přeceňovat. Šípy se do míst konečného uložení dostaly většinou spolu se zřícenými stěnami a střechami příbytků, což jejich původní orientaci mohlo zcela pozmenit. Největší kumulace šípů v obydlích při severovýchodním okraji hradiště by navíc ukazovala na směr útoku z relativně nejméně výhodné strany, kde byla ochrana hrabdy již výrazně znásobena terénním převýšením.

Nálezy hrotů šípů se poměrně výrazně koncentrovaly v objektech 36 a 37. Patrně není náhodné, že právě tyto objekty obsahovaly ohniště a lze je tudíž – na rozdíl od ostatních objektů při severovýchodním úseku hrabdy – pokládat za regulérní obydlí.

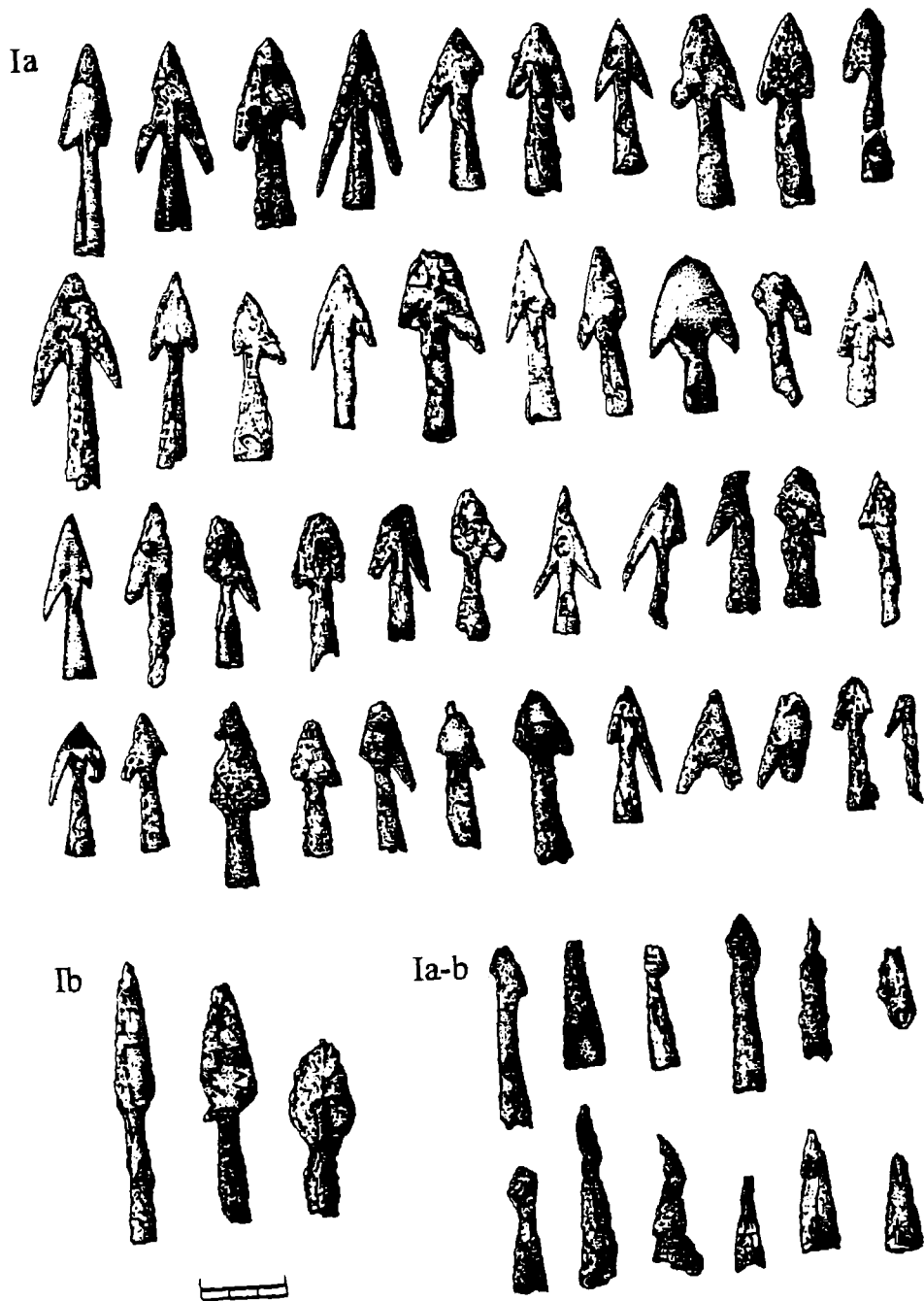
Osud obyvatel dobývaného Hradce pochopitelně neznáme; ne všichni ovšem měli možnost utéct. Pomineme-li ty, kteří byli odvléčeni nepřítelem, poskytl archeologický výzkum

Obr. 4. Němětice, okr. Strakonice, poloha „Hradec“ – hroty šípů s řapem.

i doklad toho, že se boj neobešel beze ztrát. Na základě výsledků rozboru spálených a ohořelých kostí víme minimálně o jednom uhořelém člověku. V patrně nejhonosnější obytné stavbě – srubu č. 36 – byly antropology identifikovány spálené kosti dospělého jedince (za určení děkujeme dr. M. Dobisíkové z Národního muzea v Praze).

Uhořel ovšem nejenom člověk, ale i dobytek v jednom ze sousedních objektů – konkrétně šlo o kozu a krávu, jejichž spálené pozůstatky byly nalezeny v obj. 44 (za určení patří dík J. Petříčkové z Ústavu archeologické památkové péče středních Čech). Četnost kostí, především však zastoupení různých partií zvířecích těl ukazuje patrně na původní přítomnost celých jedinců. Minimálně jde o doklad ukrytí dobytka pod střechou v době nebezpečí, ačkoli se nevyhýbáme ani pracovnímu označení „chlév“. Poněkud odlišný pohled na problematiku ustájení dobytka úzce spjatou s péčí o píci dovoluje ostatně další nález z vypáleného srubu č. 36. Při jeho stěně byla nalezena kosa, kterou lze jak vzhledem k velikosti, tak k úhlu nasazení řapu, označit jako kosu dlouhou, tedy nástroj umožňující efektivní kosení.

Obr. 5. Němčice, okr. Strakonice, poloha „Hradec“ – hroty šípů s tulejkou.

Obr. 6. Němětice, okr. Strakonice, poloha „Hradec“ – černě vyznačeny sondy, v nichž byly nalezeny hroty šípů.

Po vypálení a dobytí byl Hradec nejspíše vyplněn. V rámci rabování byly ukořistěny větší kusy železa, především zbraně a větší nástroje. Opomenuté výjimky tvoří železná sekera získaná výkopy na akropoli hradiště v roce 1891, především však kosa nalezená spolu s objímkami k uchycení na ratiště v objektu 36. Zatímco u sekery nelze rekonstruovat kontext, z něhož pochází, a o příčině jejího dochování se tak lze pouze dohadovat, kosa, původně nejspíše umístěná na stěně srbu přivrácené k hradbě, byla překryta spálenou destrukcí a před zraky plenitelů tak zůstala skryta. Drobné železné předměty a jejich úlomky byly v torzech spálených domů nacházeny asi jen se značným úsilím. Kromě šipek patří k četným kovovým nálezům obtížně zužitkovatelná kování shořelých věder. Z Hradce je k dispozici i poměrně početný soubor dalších drobných předmětů – především nožů, šidel – a různých menších, zčásti dnes již jen obtížně identifikovatelných železných zlomků.

Soustředěný útok, jehož stopy byly zjištěny archeologickým výzkumem, může sice svědčit o důležitosti Hradce u Němětíc, zároveň však lze připustit, že se jedná jen o nálezovou situaci vypáleného, dobytého a více už neosídleného hradiště. Nemalou roli při utváření tohoto obrazu pak sehrávají malé rozměry pevnosti a poměrně rozsáhlý výzkum. Podobný osud jistě postihl řadu soudobých hradišť; většinou se však jedná o rozlehlejší objekty, u nichž se představa kompletní likvidace zástavby a fortifikačního systému jeví jako ne-reálná.

Nedílnou součástí úvah o dobytí a zničení pevnosti je i hledání příčin této události a její zasazení do historických souvislostí. Dané otázce byla již věnována pozornost na jiném mís-

tě (LUTOVSKÝ 1999; 1999a), zde ji proto připomeňme pouze v krátkosti. Dokud převládalo datování zániku Hradce k polovině 9. století, byla situace vcelku jednoduchá a viník byl znám – mělo jít o bavorskou hotovost východofranského krále Ludvíka Němce (podrobněji PROFANTOVÁ 1991, 48–50). Jak bylo však výše naznačeno, celkový pohled na nálezy z Hradce dovoluje uvažovat i o jiných chronologických souvislostech a posunout tak zánik do doby zhruba kolem přelomu 9. a 10. století.

Západní soused za tímto útokem stát nemohl – konec 9. a počátek 10. století zastihl bývalou východofranskou říši v troskách. Ani další z možných vysvětlení, tj. útok Přemyslovců, není příliš pravděpodobné. Na konci 9. století totiž nejspíše zanikají všechny hrady středního Pootaví a lze uvažovat i o zániku dalších jihočeských pevností. A Přemyslovci nedisponovali v předmětné době takovou silou; kníže Spytihněv I. vybudoval svoji doménu (SLÁMA 1988, 74–80) jako maximum toho, co byl schopen přímo ovládnout. Podstatnější je však skutečnost, že to, co se stalo v jižních Čechách, nebylo projevem snahy o ovládnutí. V raném středověku byla moc přímo spojena s hrady; vypálení hradu by tak při snaze o ovládnutí a podmanění kraje vyžadovalo vybudování hradu nového. Mělo by se tedy jednat o stejný postup, jaký byl identifikován při obsazování některých částí Čech Boleslavem I. v době kolem poloviny 10. století (SLÁMA 1988, 80–84). Podle našich současných znalostí lze ovšem konstatovat, že v době těsně navazující na násilné události v širokém okolí vyvrácených hradů středního Pootaví žádné nové pevnosti nevznikají.

Vzhledem k dostatečnému vojenskému potenciálu útočníka a zničení hradišť nikoli za účelem mocenské restrukturalizace, ale pouhého kořistění je možné, že za násilnou likvidací alespoň částí jihočeských hradů stojí hordy staromaďarských nájezdníků. Rozeklaný hrot šípů nalezený na Hradci (obr. 4, vlevo dole) lze sice - podobně jako zlomek keramického kotlíku ze sousedního hradiště u Libětic (PROFANTOVÁ 1997, 28, obr. 3) – přímo spojovat se staromaďarským prostředím, tyto nálezy však pokládáme za pouhé indicie, nikoli přímé důkazy přítomnosti Maďarů ve středním Pootaví. Bezpochyby ovšem představují doklady otevřenosti jižních Čech vůči Podunají i v pohybných dobách příchodu staromaďarských kmenů. Padla-li pod kopyty jejich koní Velká Morava a obávalo-li se jejich útoku celé Bavorsko, nelze kořistný vpád staromaďarských hord do jižních Čech vyloučit. Jejich podíl na vypálení Hradce u Němčtic se pak jeví jako jedno z ne zcela nepravděpodobných vysvětlení.

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu č. 404/98/0055 (Hradec u Němčtic – sídlo pravěké a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru) podporovaného Grantovou agenturou ČR.

LITERATURA

- BENEŠ, A. 1970: Pevnost na Kněží Hoře. In: A věky jdou. Minulost a přítomnost jihočeského městečka Katovice a okolí 13–16, 214, 223–226. Katovice.
- DUBSKÝ, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
- KEMPKÉ, T. 1991: Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien. III. Die Waffen des 8.–13. Jahrhunderts, Offa-Bücher, Band 73, Neumünster.
- LUTOVSKÝ, M. 1999: Odras mocenských změn 10. století ve struktuře jihočeských hradišť, Archeologie ve středních Čechách 3, 283–291.
- 1999a: Die südböhmischen Burgwälle im 10. Jahrhundert. Zur Problematik der Einnahme Südböhmens durch die Přemysliden. In: Sborník k 1000. výročí úmrtí Boleslava II., v tisku.
- LUTOVSKÝ, M. – MICHÁLEK, J. 1998: Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice. Ke slovanskému osídlení středního Pootaví, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 11, 52–68.
- MICHÁLEK, J. 1993: Halštatské a slovanské hradiště „Hradec“ u Němčtic, okr. Strakonice. Předběžná zpráva, AR XLV, 1993, 612–622, 677–678.

- 1994: Ein hallstattzeitlicher „Herrenhof“ (?) in Némětice bei Strakonice/Südböhmen: Grabungsergebnisse. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 67–72. Deggendorf – Kelheim.
- PROFANTOVÁ, N. 1991: Přínos archeologie k poznání českých dějin devátého století, *Studia mediaevalia Pragensia* 2, 29–60.
- 1997: K novějším nálezům z hradiště Libětice, okr. Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 26–38.
- SLÁMA, J. 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Praha.
- VENCL, S. 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii, ASM 14. Praha.

Archäologie eines gewaltigen Unterganges: der Verfall von Hradec u Némětic

Obwohl die mit der Eroberung der Burgwälle verbundenen Tragödien anhand der archäologischen Quellen normalerweise nicht eindeutig zu interpretieren sind, gibt es in dieser Hinsicht Ausnahmen. Mit einer von ihnen befaßt sich der vorliegende Beitrag. Es handelt sich um ein befestigtes Areal in der Lage „Hradec“ im Katastergelände Némětice, Bezirk Strakonice (Südböhmen). Diese Anlage war in einem fast gleichen Umfang in der Hallstattzeit (HD) und im Frühmittelalter (9. Jh.) besiedelt und umwehrt gewesen. Der mittelalterliche Sitz von fast 1 Hektar Fläche wurde von den zugänglichen Seiten durch eine Holz-Erde-Bewehrung geschützt, die wahrscheinlich mit einer steinernen Blendmauer versehen war. Die innere Verteilung des frühmittelalterlichen befestigten Areals war durch den Graben gegeben, der den Burgwall in zwei Teile gliederte – die sog. Vorburg und die Akropolis. Die bisherigen Untersuchungen stellten deutliche Spuren einer Besiedlung, vor allem auf dem Gelände der Akropolis, fest. Den Zentralteil nahm zumindest ein größeres „Hallen“-Objekt ein. Die anderen Wohn- und Wirtschaftsobjekte wurden entlang der Bewehrung am nordöstlichen Rand erfaßt (schematische Verteilung der Objekte – siehe Abb. 2).

Um die Wende des 9./10. Jh. war Hradec von einer Katastrophe betroffen worden. Diese Katastrophe hatte den definitiven Untergang des Objektes zur Folge. Der Sitz wurde von einem Brand zerstört und ging völlig unter. Die Spuren des Brandes waren auch in einzelnen Objekten sichtbar. Der Burgwall war im Rahmen eines relativ massiven Angriffes in Brand gesetzt worden, höchstwahrscheinlich durch entzündete Pfeile. Archäologische Ausgrabungen erbrachten bis heute mehr als 90 Pfeilspitzen. Trotz bestimmter subjektiver Umstände ist ihre Konzentration an den Randzonen des Burgwalles deutlich (Abb. 6), vor allem am Wall und in den Wohnbauten des nördlichen und nordöstlichen Teiles der Akropolis, in kleinerem Maße auch in der Walldestruktion nahe der nordwestlichen Ecke. Die Pfeilspitzen wurden schließlich auch in denjenigen Objekten gefunden, zu denen hypothetisch die Eingänge in beide Festungsteile gezählt werden können. Die Hinzielung des Angriffs auf diese Stellen gibt über deren Bedeutung im Rahmen des Burgwalles Bescheid; es könnte sich um das Tor und die anschließenden Objekte, um eine Stelle des einfachsten Zugangs des zur gesamten Festung zugewandten Wallteils und um den Sitz gehandelt haben. In einem der Wohnbauten wurden verbrannte menschliche Knochen identifiziert, möglicherweise auch Viehknochen (Ziege, Kuh). Die vergebliche Mühe, den Brand zu löschen, belegen die Beschläge der Holzzeimer an der Walldestruktion (Abb. 3). Als Ursache des Verfalls von Hradec wurde schon die Hypothese vom Angriff altmagyarischer Freibeuter erwähnt (mehr dazu – Lutovský 1999a).

Abbildungen

Abb. 1. Hradec u Némětic. Räumliche Darstellung der Lage am Zusammenfluß von Volyňka und Peklov mit schematischer Darstellung der äußeren Befestigung von Hradec. Ansicht von Westen.

Abb. 2. Némětice, Bezirk Strakonice, Lage „Hradec“ – Umfang der Befestigung (mit Punkten markiert), Sonden aus den Jahren 1982-1983 und 1988-1989. Schwarze Vierecke und Rechtecke stellen schematisch die Wohn- und Wirtschaftsobjekte, die im Rahmen der bisherigen Ausgrabungen erfaßt wurden, dar.

Abb. 3. Némětice, Bezirk Strakonice, Lage „Hradec“ – Teil des Grundrisses der Sonde 10 und 10A/83 mit Residuum der Holz-Erde-Bewehrung. Fe – Eisengegenstände (in diesem Fall handelt es sich ausschließlich um Pfeilspitzen und Eimerbeschläge).

Abb. 4. Némětice, Bezirk Strakonice, Lage „Hradec“ – Pfeilspitzen mit Dorn.

Abb. 5. Némětice, Bezirk Strakonice, Lage „Hradec“ – Pfeilspitzen mit Tülle.

Abb. 6. Némětice, Bezirk Strakonice, Lage „Hradec“ – schwarzmarkierte Sonden, in denen die Pfeilspitzen gefunden wurden.